

Szociológiai Filmcsoportot!

Az alábbi nyilatkozatot fiatal rendezők, operatőrök és forgatókönyvírók felkérésére közöljük, abban a meggyőződésben, hogy felhívásuk a magyar filmművészet olyan fehér foltjára irányítja a figyelmet, amelynek megszüntetésével nem maradhatunk sokáig adósok. A felhívás szerzői – amint ennek hangot is adnak – teljesen tudatában vannak vállalkozásuk súlyos szubjektív és objektív feltételeinek, de velük együtt reméljük, hogy kezdeményezésük megfelelő folytatásra talál.

A magyar filmgyártás egésze arra enged következtetni, hogy információ- és motivációanyaga a lehetőségekhez képest szűk, gyakran esetleges bázison alapul. A rendezők e tekintetben személyes ismereteikre, fakuló élményanyagukra vagy az időszakonként felszínre gyűrűző irodalmi, publicisztikai és szociológiai fogantatású információkra vannak utalva. Ez sok esetben elegendő volt tehetséges – néha kiemelkedő – alkotások létrejöttéhez. Mi mégis úgy gondoljuk, hogy a magyar filmgyártás számára – különösen, ha "valóságfeltáró" funkcióját komolyan veszi – hasznosabb lenne egy olyan csoport működése, amely:

- rendszeres és szervezett formában,
 - folyamatosan és tudományos alapon,
 - céltudatosan, a filmi feldolgozás elvei szerint,
- kiterjedt anyaggyűjtési munkát végez. A célkitűzés: a szociológiai gondolkodás bevitele a dokumentumfilmek látásmódjába. A csoportnak ez a törekvése a filmművészetben már létező tendenciákhoz kapcsolódna. Ezeket a tendenciákat fejleszthetné tovább azzal, hogy:
- az anyaggyűjtésben – szociológusok bevonásával – tudatosan és átfogóbban alkalmazná a szociológia módszereit;
 - a feldolgozásban pedig kísérletet tenne a szociológia kategóriáinak, leíró struktúrájának a film követelményeihez igazodó kialakítására.

Magyarországon a dokumentumfilm-gyártást nem annyira a koncepciózus, átfogó elképzelések, mint inkább az egyedi célok, az egyszerű feladatok határozzák meg. Ez az oka annak a káros egyoldalúságnak, ami az anyag megközelítésének módjában nyilvánul meg: a szerzők az egyszerű éles hatásra, a különösségre, egzotikumra, extrémításokra, vagy pusztán valami elvont esztétikumra törekednek, így dokumentumfilmjeink többnyire részleges, igen gyakran tartalmilag érdektelen vonatkozásokat dokumentálnak.

A szociológiai dokumentumfilm-csoportban dolgozók számára a kutatási területek átfogó, koncepciózus kijelölése, a munka hosszútávú, folyamatos jellege biztosítaná annak lehetőségét, hogy az anyaggyűjtésben a valóság teljesebb feltérképezésére – a feldolgozásban pedig új, megfelelőbb dokumentarista módszerek kifejlesztésére törekedjenek.

Az információfelhalmozó, adatgyűjtő munka területei lehetnének:

1. A társadalmi lét és az ezt tükröző közgondolkodás "sematikus" alapegységeinek vizsgálata (pl. gazdasági-termelési egységek; hogyan él a köztudatban, és milyen valójában egy gyár, hivatal, tsz, stb.).
2. Ideológiák és az ezeket hordozó szervezeti formák mozgása (hogyan hatottak az elmúlt 25 év változásai az egyes rétegek és egyének gondolkodására, hétköznapi viszonylataira, vagy aktuális események reakció-felmérései, stb.).
3. Területi egységek felmérése (mivel a mozinézők előtt az ország nagy része ismeretlen. Azt a képet, amit a "kisvárosról", a "magyar faluról" kap, néha idejétmúlt reflexiók, elkoptatott extremitások, esetlegesség és az előzetes elképzeléseken alapuló "esztétikus" keresése jellemzi. Ez a kép a legjobb esetben is csak töredékesnek nevezhető).

Az itt vázolt kutatási területek nem válnak el egymástól mereven, szempontjaik változhatnak a folyamatos munka kívánalmai, új felismerései szerint, ebben a formában csak kiindulópontul szolgálnak.

Fel akarjuk fedezni újra a spanyolviaszt!

A csoport tevékenységének legfontosabb része az anyaggyűjtés lenne. A munka a szociológia módszerével folya, ezen belül elsősorban "résztevé megfigyeléssel". Elemi feltétel: az anyaggyűjtés eszközeinek (fényképezőgép, magnetofon, keskeny felvevő kamera, nyersanyag), valamint az utazás és szállítás költségeinek biztosítása.

A begyűjtött anyagot a csoport tagjai kollektíven értékelnék, dolgoznák fel, hogy az eredménynek megfelelően koordinálhassák a további kutatási területeket és feladatokat. A feldolgozás először írásban (a hang- és képanyag mellékelésével) történne. A gyűjtők a csoportosított tényanyagot nyersen vagy "irodalmi novella", szociográfia formájában a stúdiók rendelkezésére bocsájtják. A kollektív feldolgozás rendszeres "szemináriumok" keretében, külső tagok, szociológusok, tudományos munkatársak bevonásával történne. A munkának ez a módja természetesen külön szervezetséget igényel.

A munka kialakuló keretei között bárki bekapcsolódhat a csoport tevékenységébe, így a csoport nem a zárt "stúdiószerűség" elkülönültsége felé fejlődne, hanem fokozatosan a művészi megismerés egy speciális fajtájának műhelyévé válna. A csoport tagjai az anyaggyűjtés során leforgatott nyersanyagból olyan dokumentumanyagokat állítanának össze, amelyek esetenként önálló filmekként is forgalmazhatók lennének. A tudományos módszerekkel feldolgozott tényeket a dokumentarista módszerek továbbfejlesztésével megfogalmazni: ez újfajta dramaturgiát kíván, amely nem egyszerűen "dramatizálna a tényeket", hanem magát a megismerő analízist tenné meg szerkesztési elvvé.

Grunwalsky Ferenc, Magyar Dezső, Mihályfy László, Pintér György, Sipos István (rendező-operatőrök), Ajtony Árpád, Bódy Gábor, Dobai Péter, Kardos Csaba (írók)

(Filmkultúra, 1969. 3. szám)

B. Nagy László

A valóság bora

...mekkora mámor
megrészedni
a valóság borától!

Rákos Sándor

A magyar közgondolkodás hagyományos, szinte leküzdhetetlen betegsége, hogy nem szintézisre, a mégoly végletes ellentétek dinamikus egységbe fegyverezésére tör, hanem beéri a langy egyeztetésekkel, a középszerű nyugalmas közegével. Látszatra realista álláspont ez, hisz folyvást az adott körülményekre hivatkozik; valójában a legképtelenebb illuzionizmus, hiszen ha valami nem fér el szűkre vont körében, egyszerűen nem vesz róla tudomást, nem létezőnek, ravaszabban és tudományosabban "nem tipikusnak" nyilvánítja. Mint bivaly a tócsában, hűsölünk a "körülményeinkben". Sajna, már a tócsa is zsúfolttá vált, egymást kell kitűrnünk belőle. Közben a tények és az eszmék ösztökei is mind sűrűbben döfölnék. Kialakul tehát a bivaly neurózisa: iszonyodás a szűrős szerszámtól, a tócsavilágon túli dolgoktól. A vastányektól éppúgy, mint a belőlük adódó vaskövetkeztetésektől. Az empiriától éppúgy, mint az absztrakciótól. Hisz a bivaly tanulékony, már filozófiát is tud. Tócsa-filozófiát, persze.

Mi mással magyarázható, hogy szabályos időközönként heveny védekező láz járja át szellemi életünket a bántó külhatásokkal szemben, hívják azt akár strukturálanalízisnek, akár egyszerű tudósításnak a Szabolcsból Algyőre ingázó olajbányászokról. Az információ-izony mindenre kádenciát talál. Ezért válik már-már hősi tetté, ami az emberi tudat természetes működése: a megismerés, a véleményalkotás. Ezért hatnak a reveláció erejével a Balázs Béla Stúdió új filmjei is, melyekről a kőszegi filmnapok kapcsán már említettem egy-két szót. A stúdiónak ma már filmtörténetileg is rögzített érdeme, hogy első és második nemzedéke – ma már rangos, nemzetközi hírnév alkotók – hadat üzent a "bivaly-filozófiának". Némi túlzással azt mondhatnók, hogy egy tanműhely, kezdő művészek kísérleti stúdiója lett a példája és erjesztője mindannak, ami a magyar filmművészet megújulásáért az elmúlt évtizedekben történt – és ezt az élesztő szerepét átmeneti lankadások ellenére a stúdió máig megőrizte.

Mi ennek a huzamos elevenségnek a titka? Miért vágyódnak vissza ide azok is, akik már a "felnőtt", a profi-filmgyártásba kerültek át? Az induló együttes élménye, az ifjúság varázsa? A tehetségek végtelen találkozása egyetlen korosztályban? De hisz a mostani BBS-filmek mások, egy más szemléletű nemzedék művei, s nem mondhatjuk, hogy például Gazdag Gyula *Válogatása* a maga nemében kevésbé jelentős volna, mint annak idején Sára Sándor és Gaál István *Cigányokja*. Nem, az elevenség titka másutt keresendő. S voltaképpen nem is titok. Mint kísérleti műhely, a Balázs Béla Stúdió bizonyos autonómiát élvez, belső felépítése, szerkezete, sőt részben programja is szinte kísérletesen megegyezik az egykori népi kollégiumokéval. E szerkezet az, ami csúcsteljesítményre serkenti a tehetséget,